

Christiansborg Slot/Københavns Slot

– en mere end 800-årig historie

Af kunsthistoriker, mag.art Claus M. Smidt, Nivå

Vi er vokset op med den gamle historie om biskop Absalon, der i 1167 befæstede Købmændenes Havn, som han forinden havde fået foræret af sin kongelige ven og fosterbroder, Valdemar den Store.

Indtil da havde den lille by Havn været en beskeden størrelse i Danmarkshistorien, men spørgsmålet er faktisk, om ikke der allerede forinden havde været en mindre fæstning der, hvor Absalon nu kom til at bygge sin befæstede borg. Stedet var en af de små holme, der skærmede kysten, og var baggrund for den naturlige havn, der havde givet landsbyen navn. Strandholm kaldtes øen; mellem den og kysten lå yderligere de to Skarnholme. Siden smeltede de tre sammen ved opfyldning og blev vore dages Slotsholmen. Udgravninger omkring 1900 i forbindelse med

opførelsen af det tredje Christiansborg har til en vis grad klarlagt, hvad det var, Absalon opførte. I området omkring slottets hovedport ved Christiansborg Slotsplads har man fundet rester af den ringmur af kridtsten fra Stevns, som omgav borgen. Hertil kommer fundamenter af visse mindre huse, der antyder, at Absalons borg har lignet ærkebiskop Eskils anlæg på Søborg i Nordsjælland. Københavns Slot har således blandt andet omfattet et beboelseshus (palatium), et slotskapel og flere nyttebygninger samt en stor brønd. Det tidlige byggeri formodes at være færdiggjort omkring 1171. Det var i Absalons levetid meget vigtigt for ham at slå fast, at by og borg tilhørte ham og skulle gå i evig arv til Roskildebisperne. Talrige pavelige breve konfirmerer dette forhold. København vedblev da også at tilhøre Roskilde bispestol, indtil Erik af Pommern, efter biskop Peder Jensen Lodehats død i 1416, overtog byen og gjorde den til kongelig residensstad.

Københavns Slot – kongernes residens

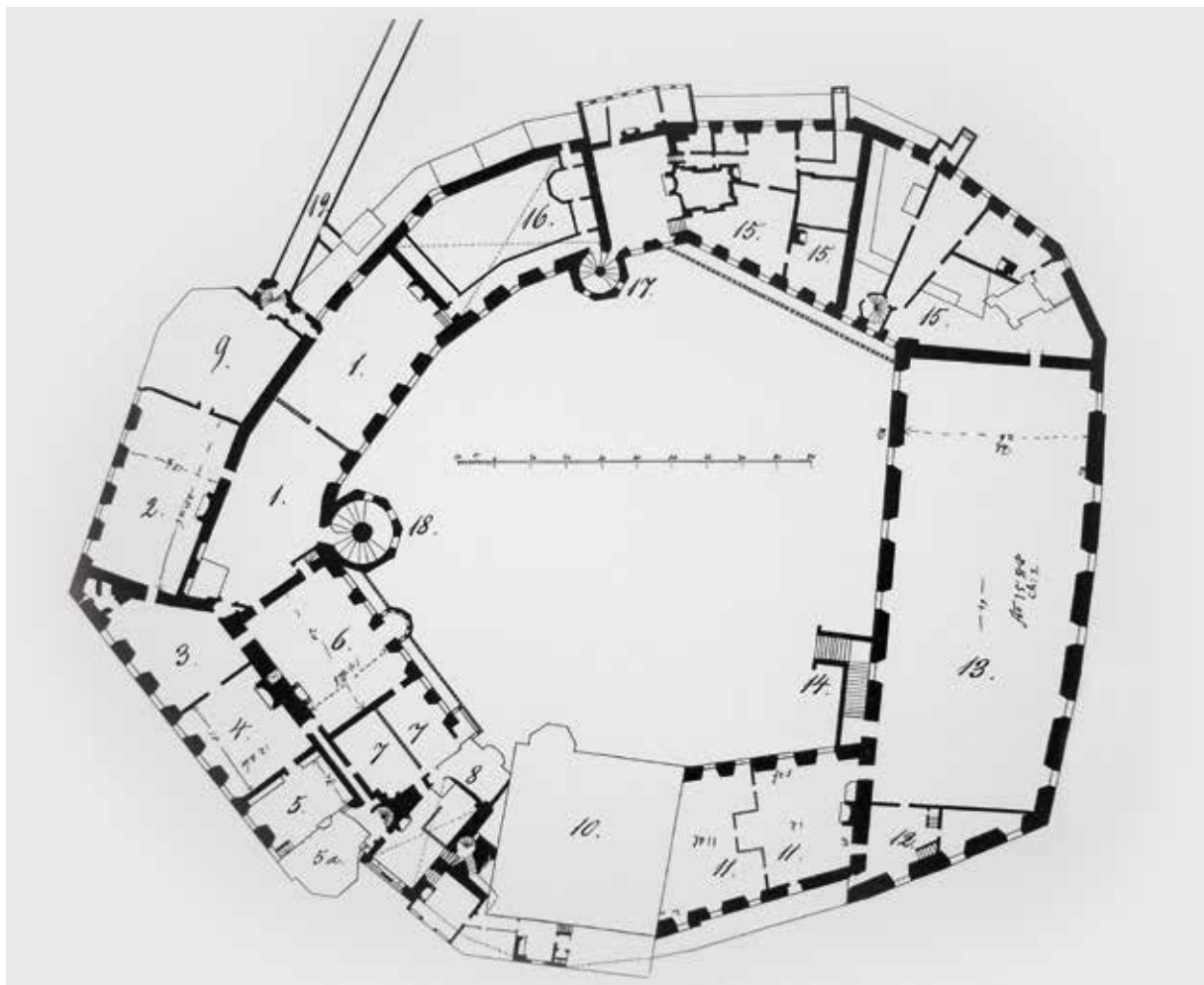
Efter Absalons død i 1201 fortsatte hans efterfølgere med at bygge på borgen. Et par hundrede år senere,

Københavns Slot set fra Højbro. Byens gamle slot lå i tiden op til begyndelsen af 1700-tallet som et relikvium fra en svunden tid. Til højre ses riddersalsfløjen med sin kamtakkede gavl. Blåtårn med spir går tilbage til Christian den 4.'s unge år. Til venstre ses – mellem Holmens Kirke og Børsen – den ældre Kancellibygning fra Christian den 3.'s tid, der rummede datidens statsadministration, inklusiv en toldbod. Anonymt oliemaleri fra slutningen af 1600-tallet, Københavns Museum.

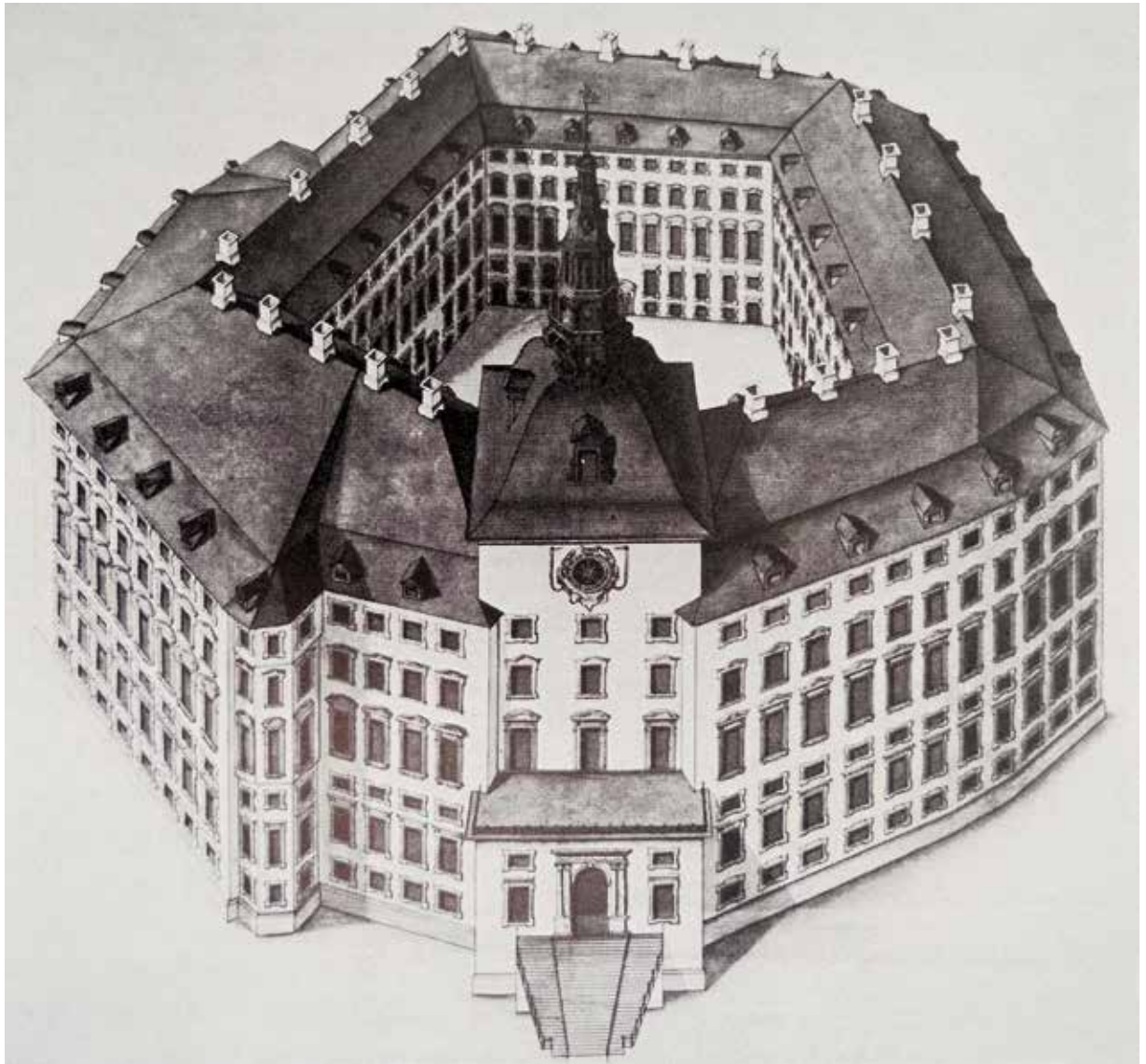
i 1369, under Valdemar Atterdags landflygtighedsperiode, blev byen indtaget af lybækkerne, og borgen blev brudt ned til grunden. Et synligt vidnesbyrd herom fandt man ved udgravningen i forbindelse med opførelsen af det tredje Christiansborg, idet man i brønden fandt en række fint polerede søjleskafter, som uden nogen tvivl har prydet Absalons ødelagte slotskapel. De var lagt her for effektivt at stoppe enhver brug af brønden. Snart efter genopbyggede Roskildes biskop borgen i ny og forbedret skikkelse. Fra 1417 overgik borg og by til kongehuset og blev siden rigets centrale kongelige fæstning. Københavns Slot var herefter kongernes faste residens, og kancelliet havde til huse sammesteds. Lidt populært sagt så byggede skiftende monarker videre på Peder Lodehats borg, og det blev der lidt af et kludetæppe ud af. Erik af Pommern startede med at opføre Blåtårn. Under hans efterfølgere, Christoffer af Bayern og Christian den 1., udvidedes slottet, således at bygningerne førtes helt ud på ringmuren. Et synligt minde om borggården haves i de to prægtige bislagssten, som oprindeligt stod foran trappen op til riddersalsfløjen. De befinder sig i dag på Nationalmuseet og forestiller kong Hans og Christian den 2.s dronning Elisabeth (egentlig Isabella). Stenen med kongen er skabt af Adam van Düren i 1503, og dronningen af Morten Bussert efter 1515. Kopier af de to sten står i dag i det tredje Christiansborgs hovedport. I 1520'erne sørgede Frederik den 1. for at omgive slottet med volde og grave.

Christian den 3. vides at have fornyet kongefløjen – og formentlig tillige drabantsalsfløjen og kirke-

fløjen. I sine unge år forhøjede Christian den 4. Blåtårn og forsynede det med et højt spir med tre forgyldte kroner, det vidner om hans ambition om at gøre sig til Nordens førende konge. Trekroner er som bekendt symbolet på Sverige, men kan også tolkes som de forenede skandinaviske kongeriger, det vil sige Kalmarunionen. Under Frederik den 3. tilkom der to løngange, og under Christian den 5. skete der kun den lille tilføjelse, at Lambert van Haven ombyggede porthuset ud mod slotspladsen. Det forbyggede slot har været en torn i øjet på de enevældige monarker, som har ønsket sig en mere regelret bygning i stil med mange europæiske potentaters barokslotte. Christian den 5. havde da også planer om at opføre et nyt Københavns Slot. Både Hans van Steenwinckel den yngre og Lambert van Haven har givet udkast til et sådant. De kom dog ikke længere end til papiret. I 1687 var den svenske arkitekt Nikodemus Tessin den yngre på gennemrejse i København på vej mod Rom. Det gav anledning til, at Christian den 5. bestilte tegninger til et nyt slot på det sted, hvor det nyligt brændte Sophie Amalienborg havde stået (i dag Amalienborg). I 1693 havde han færdiggjort et prægtigt projekt i ren romersk barok hertil. Der blev fremstillet en meget stor model af slottet, og den unge danske arkitekt Johan Conrad Ernst blev sendt til Stockholm for at sætte sig ind i byggeprojektet. Desværre blev der ikke bukser af det skind. Den følgende konge, Frederik den 4., turde ikke binde an med et så stort projekt. Tessins slotsforslag fik dog stor indflydelse på det senere Christiansborg, således

Grundplan af Københavns Slots 1. etage. Planen stammer fra en opmåling af slottet foretaget i 1707. Det næsten umarkerede felt forneden er Blåtårn. Herefter følger den korte rådstuefløj, og vinkelret på denne riddersalsfløjen, derpå bagers og køkkenfløj fulgt af kirke, kongefløj, drabantsalsfløj samt portbygning. Den umage grundplan åbner for forståelse af, at de tidlige enevældige konger havde forhåbninger om at ændre slottet, så det kom til at ligne en moderne europæisk monarks slot med orden, symmetri og barokpragt. Tuschtegning i Kort- og Billedsamlingen, Det Kongelige Bibliotek.

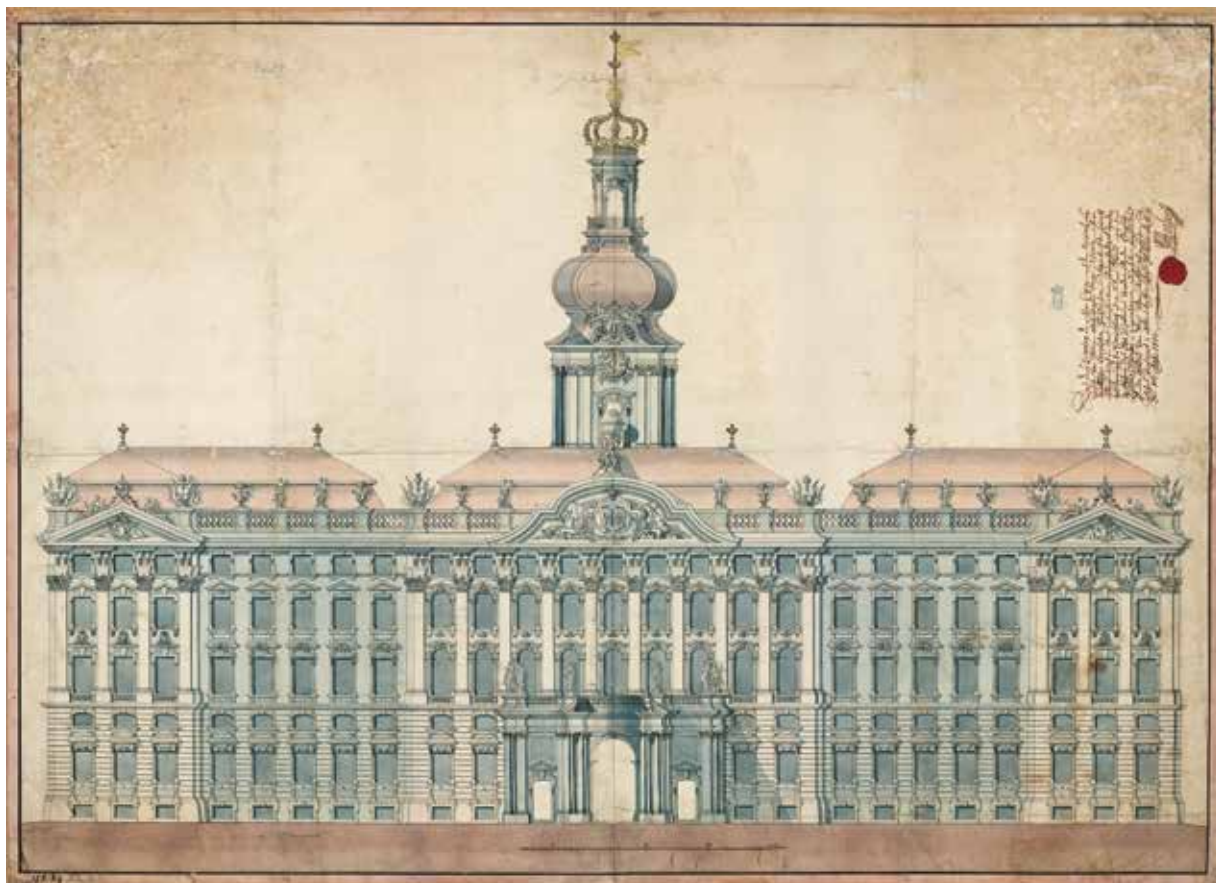
går etageinddelingen med de to indskudte mezzaniner igen i både det første og andet Christiansborg Slot. I øvrigt kom modellen til København og forblev op gennem 1700-tallet en stadig inspirationskilde for danske arkitekter.

Frederik den 4. blev en af de store danske byggekonger og tillige landets førende haveanlægger. Efter at have opført både Frederiksberg og Fredensborg Slotte afsluttede han sit liv med at lade generalbygmester J.C. Ernst og overlandbygmester Johan Cornelius Krieger modernisere Københavns Slot. Byggeriet fandt sted 1724-27. Det bestod i den fuldstændig vanvittige ide at føre alle de umage fløje på slottet op i samme højde, hvidpudse murene og forsyne dem med ens flugtende vinduer og et stort sammenhængende blåglaseret tegltag. Som bekendt var efterfølgeren, Christian den 6., ikke nogen ynder af sin fars andet ægteskab med Anna Sophie Reventlow, som kongen endda i 1721 havde gjort til dronning. Måske især af den grund rev han faderens værk ned i 1731 og planlagde med sine rådgivere at opføre et nyt slot på Slotsholmen. Problemet var blot, at han ikke

Fugleperspektivisk tegning af Københavns Slot omkring 1728. Frederik den 4., der ellers nok mestrede at bygge moderne slotte – tænk blot på Frederiksberg og Fredensborg Slotte – lod sig i 1720'erne nøje med at regulere sine fædres gamle forbyggede sammensurium af et slot. Opgaven syntes umulig, men trods alt lykkedes det – med ensretning af de enkelte fløje til samme højde, oppudsning af mure, nye flugtende vinduer samt mansardtage – at få kludetæppet til at ligne et barokslot. Tusch og lavering, i Nationalmuseets Antikvarisk Topografiske Samling.

havde en arkitekt med de evner, der var brug for. En mådelig bygmester var den senere generalbygmester Elias David Häusser, men til trods for at han kom til at stå for det senere ridebaneanlæg, savnede han det talent, der skulle til for at skabe et barokslot af format. Tidens to *coming men*, de senere hofbygmestre Nicolai Eigtved og Lauritz de Thurah, var stadig ude at rejse. I stedet lod kongen, gennem sine gesandter, spørge ved forskellige europæiske hoffer, om der ikke var en duelig arkitekt, der kunne tænke sig at komme til København. Det var der ikke. Angiveligt vides det, at en af dem, der sagde nej tak, var den store svenske arkitekt Carl Hårleman.

Der kendes et projekt til det nye slot, som i sin indskrænkethed illustrerer, hvor sløjt det stod til. Det er fra 1731 og er betegnet Häusser, men ligner mere et projekt af Krieger. Det kaldes „projekt I“. Herefter skete der et mirakel. Et nyt projekt dukkede op, vistnok året efter, kaldet „projekt II“. Det er et fuldmoment barokprojekt udført i ren wienerbarok med en grad af professionalisme, som må have virket helt overbevisende på kongen og hans samtid. Det er også signeret af Häusser, men er ikke af ham, idet han blot bevidner, at det er kopieret efter et nu forsvundet originalprojekt. Hvem der har begået det, vides ikke, men tanken ligger nær at tro, at det er en arkitekt fra Wien, måske Johann Lucas von Hildebrandt. Vi får næppe opklaret, hvordan det hænger sammen. Men kendsgerningen er, at projektet fremkom, og det fik en afgørende indflydelse på det tredje projekt, hvorefter man i 1732 begyndte at opføre slottet.

Det såkaldte Projekt II fra 10. maj 1732 viser det første Christiansborg Slots facade mod ridebanen. Indskriften på tværs øverst til højre er senere generalbygmester E.D. Häussers. Den bevidner, at der er tale om en kopi efter en originaltegning af en ukendt arkitekt. Projektets store originalitet indikerer, at der må være tale om en sydtysk/østrigsk ophavsmand, der må have hørt til tidens fremtrædende barokarkitekter. Med visse ændringer kom tegningen til at danne forbillede for det opførte slot. Tusch og akvarel, i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek, Kongernes Samling, GK 7,2-1.

Det første Christiansborg – barokslottet

Da man indledte byggeriet, hed det Københavns Slot,

men i 1740 bestemte Christian den 6., at grev C.D. Reventlow på Lolland måtte omdøbe sit grevskab Chri-

Det første Christiansborg Slot er her set fra Frederiksholm. Motivisk er der tale om et idealprospekt. De to uopførte palæer i forgrunden blev aldrig fuldført. Kun Prindsens Palais til venstre blev bygget til kronprinsen (senere Frederik den 5.). I det store og hele er gengivelsen af slottet korrekt. Det bemærkes, at Nicolai Eigtveds to marmorpavilloner ved ridebaneanlægget oprindelig var forbundet af en stor, kunstfærdig smedejernsport. Kunstneren til tegningen er den franske billedhugger Louis August Le Clerc. Tegningen har titlen Palais de Christiansbourg og er udført i tusch og lavering omkring 1746, Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst. © SMK foto.

stiansborg (det blev til Christianssæde), for nu skulle kongen selv bruge navnet. Fra den 1. januar 1741

hed slottet i København Christiansborg, og derved blev det. Det paradoksale i sagen er, at byggeriets

leder blev Häusser, der i perioden 1735-42 kom til at fungere som ny generalbygmester. Det første Christiansborg Slot blev en lukket karré med et vidtløftigt ridebaneanlæg i en stram symmetrisk komposition. Den indgroede tradition med et tårn kunne man ikke undgå, skønt den passede dårligt ind i et moderne barokslot. Det blev et meget kostbart byggeri, hvor der anvendtes astronomiske summer på indretning og udstyr. Fra Frankrig indforskrev man tidens ypperste kunst, og de kongelige lejligheder indrettedes af de to unge hofbygmestre Eigtved og Thurah. Førstnævnte tog sig af kongens lejlighed, Thurah af dronningens. Eigtveds interiører blev i ren rokoko, Thurah dyrkede et senbarokt udtryk. På det sted, hvor den nuværende slotskirke ligger, opførtes en relativt anonym tilbygning, som Eigtved forsynede med en fornem kirkesal. Både kirketilbygningen og Gehejmearkivet til den modsatte side forbandtes med løngange, der lettede kommunikationen. For enden af ridebanen opførte Eigtved to elegante pavilloner og Marmorbroen over Frederiksholms Kanal. Det bevarerede ridehus og stalde blev også udført efter Eigtveds tegninger.

Ambitionerne ved det første Christiansborg var så store, at byggeriet aldrig nåede at blive færdigt. Efter Eigtveds og Thurachs død overtog, den fra Frankrig indkaldte, Nicolas-Henri Jardin i 1760 embedet som landets nye ledende arkitekt med titel af *Intendant des Batiments du Roy* (forvalter af kongens bygninger). Han fuldførte slottets riddersal og indrettede hofteater i det tidligere våbenkammer. Efter Jardins

bortrejse til Frankrig i 1771 stilnede byggearbejderne på slottet. En kold februardag i 1794 indtraf den katastrofale brand, der fuldstændigt udslattede det prægtige slot og fløjen med slotskirken. Kun ridebaneanlægget og de to løngange mod slotspladsen overlevede branden. Et tab af ufattelige dimensioner.

Det andet Christiansborg – det klassicistiske slot

Længe så det ud, som om riget savnede vilje og evne til at genopføre det forsvundne. Ved århundredskiftet 1800 indkaldte man fra Altona landbygmester C.F. Hansen og bad ham træde sammen med hofbygmestrene Peter Meyn og Boye Mogens for at projektere et nyt slot. I løbet af kort tid lå opgaven i Hansens hænder, og et par år senere flyttede han sin bolig og tegnestue til København og indledte opførelsen af det andet Christiansborg. C.F. Hansen kom til at virke i en fattig tid, men det forhindrede ikke, at han – fra 1808 som overbygningsdirektør – kom til at bygge mere end de fleste. Det andet Christiansborg genanvendte i vidt omfang det førstes mure. Et nærmest genialt indfald var det, at Hansen sløjfede fløjen mod ridebanen. Derved undgik han tårnet, som han som klassicist afskyede, og kunne i stedet forbinde de to sidefløje med en kolonnade (søjlegang). Åbningen skabte tillige en fin forbindelse med ridebanen. Kolonnadens åndelige forgænger havde hans lærer på Kunstakademiet C.F. Harsdorff skabt, da han i 1794 forbandt de to palæer på Amalienborg (i dag Christian den 9.s Palæ

Det andet Christiansborg er her set fra Højbro Plads. C.F. Hansen genbrugte med stor sparsommelighed det første slots mure, blot efterlod han kun et vinduesfag i facadens to endefag, der gav helheden en anderledes ro. Midtpartiets seks søjler korresponderede smukt med slotskirkens søjlegang. I vore dage står der på Højbro Plads en rytterstatue af Absalon, Københavns grundlægger. Foto fra før 1884, Danmarks Kunstbibliotek.

og Christian den 7.s Palæ). Det andet Christiansborg opførtes i årene fra 1803 til 1833. Dets stil blev ren romersk klassicisme. Hovedfacaden mod slotspladsen modificerede Hansen ved i enderisalitterne (byg-

ningsfremspring) at blænde de to ydervinduer, så der kun blev ét tilbage. Det gav ro og mere vægt på murmassivet. Til gengæld genbrugte han den gamle Tessin'ske etageinddeling. I midten placerede han et

søjleperistyl (søjlegang) med seks korintiske helsøjler i stor orden under en trekantsfronton, løftet op over underste mezzanin. Den anonyme kirketilbygning ændredes til et – af romersk 1500-tal inspireret – kirketempel med endnu et søjleperistyl. Til trods for at der var tale om et langhus, skabte han i det indre et næsten kvadratisk kirkerum i ædel klassisk form med en kobbærtækt kuppel over, som lykkeligvis er bevaret til vore dage. Slottets indre udsmykkedes i tæt samarbejde med svigersønnen G.F. Hetsch, som i sin ungdom havde modtaget undervisning i Paris af de bedste empirearkitekter. En række af rummene er gået over i historien, ikke mindst højesteretssalen, der gik gennem stueetage og første mezzanin i sydfløjen mod den nuværende Rigsdagsgård og dannede ramme om den grundlovgivende rigsforsamling 1849 (der er malet i 1862 af Constantin Hansen).

Det andet Christiansborg blev det sidste, der kom til at fungere som egentlig kongebolig. Det blev nemlig bolig for Frederik den 7., når han opholdt sig i hovedstaden. Ulykkeligvis brændte også dette. Det skete i 1884. Heller ikke i denne omgang så det ud til, at der skulle komme en efterfølger. Berømt er politikeren Christen Berg for udtalelsen: „Der kommer ikke et tredje slot på dette sted“. Det gjorde der dog alligevel, men det tog tid. Flere projekter og to konkurrencer skulle der til, før der endelig kom gang i projekteringen. Det skete efter en konkurrence i 1906, hvor et forslag af arkitekten Thorvald Jørgensen blev vinder. Det var i arkitektonisk sammenhæng i sidste

øjeblik. Fremtiden stod ikke i monumentale slottes stil, men i mange kredse rådede endnu tankerne om *la Belle Epoque*. Resultatet blev et projekt i ren nybarok, som til dels er i familie med det første slots form. Til konkurrencen indkom også en bygning af Martin Nyrop i nationalromantisk stil, på det nærmeste en pendant til det rådhus, han var ved at opføre.

Det tredje Christiansborg – granitborgen

Thorvald Jørgensens tredje Christiansborg Slot tog ikke som sin forgænger noget hensyn til det andet Christiansborg. C.F. Hansens mure blev uden skånsel revet ned, til trods for at der stod så meget af slottet, at man kunne have genanvendt det. Slotsarkitekten – som Thorvald Jørgensen stedse blev kaldt – genbrugte kun ganske få dele, således hovedfløjens gamle portal mod ridebanen, der besynderligt nok placeredes oppe for enden af trappen omkring indgangen til den nye højesteret. I Skt. Jørgens Gård genanvendtes murbeklædningen på den underste etage, så man her får en fornemmelse for det hansen'ske slots stoflighed. Ulykkeligvis sløjfede slotsarkitekten den underste mezzanin, der gav bygningen en undersætsig karakter. Han fortsatte med at nøjes med tre fløje, men de to sidefløje forlængedes ud mod ridebanen. Hertil kom, at der igen tilføjedes et kraftigt tårn, der denne gang kom til at krone hovedfløjen. Hvad der føjede spot til skade, blev den ulyksalige idé at beklæde facaderne med granit fra alle landets kommuner. I sig selv en smuk tanke, men resultatet blev ikke vel modtaget, hvilket ses i samtidens ond-

Det andet Christiansborg er her fotograferet af en ukendt fotograf fra næsten samme vinkel som forrige billede. Optagelsen er foretaget efter den ulykkelige brand i 1884. Det første slots lukkede karré blev åbnet ved opførelsen af det andet. Dermed opnåede C.F. Hansen at undgå genopførelse af et tårn, som han som klassicist afskyede, og kunne i stedet forbinde de to sidefløje med en kolonnade. En sådan havde hans beundrede lærer og forgænger skabt i 1790'erne, da han forbandt to af palæerne på Amalienborg. Foto i Danmarks Kunstbibliotek.

skabsfulde kommentar: Hvorfor fortsætter brotlægningen op ad murene?

Det tredje Christiansborg blev en meget kompakt bygning. Den skulle omfatte magtens tredelings forskellige institutioner. Længe så det ud, som om kongens bolig også skulle presses ind heri, men lykkeligvis renoncerede Christian den 10. herpå. Han var glad for at bo på Amalienborg. Slottet forsynedes med yppig nybarok indretning. Det meste blev udformet i noget, der med nutidens øjne mest af alt ligner en anakronisme. Indretningen deltes mellem Thorvald Jørgensen og Hans Tegner. Visse rum er dog ikke uden en vis skønhed, for eksempel er Det Kongelige Håndbiblioteks gamle lokaler ganske charmende. Alexandersalen med Bertel Thorvalds-

ens reddede frise fra det andet Christiansborg Slot er et storslået rum. Abildgaardsalen får især sin charme gennem de tre bevarede danmarkshistoriske lærreder af N.A. Abildgaard, som undgik branden i 1794. Fredensborgsalen får sin værdi gennem Lauritz Tuxens kostelige fremstilling af „Europas svigerforældre“ (Christian den 9. og dronning Louise med deres børn, svigerbørn og børnebørn i Havesalen på Fredensborg) fra 1883.

Det tredje Christiansborg Slot stod færdigt i 1916. Det danner stadig ramme om statens centrale virke og har vist sig imponerende fleksibelt. Elsket og beundret som de to første slotte bliver det næppe nogensinde; det blev afslutningen på en epoke i bygningskunsten og dermed arkitektonisk set et relikv fra en svunden tid.